

ГРАМАТИКА САВРЕМЕНОГ РУСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

(АКАДЕМИЈА НАУКА СССР, МОСКВА, 1970.)

Године 1970. московско издавачко предузеће *Наука* издало је *Граматику савременог руског књижевног језика*. Иницијативу је својевремено дао В. В. Виноградов. У писању *Граматике* учествовао је колектив истакнутих совјетских лингвиста: „Информација о фонологији“ — С. Н. Дмитренко; „Увод у морфемику“ и „Творба речи. Основни појмови“ — В. В. Лопатин и И. С. Улукханов; „Творба именица“, „Творба придева“, „Творба прилога“ — В. В. Лопатин; „Творба глагола“ — И. С. Улукханов; „Морфологија“ — В. А. Плотникова, осим делова „Категорија врсте“ и „Категорија глаголског вида“ које је написала Н. С. Авилова; „Нагласак у промени речи“ и „Алтернација у промени речи“ — В. А. Редкин; „Синтакса“: „Зависне везе речи и граматичке целине“ и „Проста реченица“ — Н. Ј. Шведова, осим главе „Ред речи у простој реченици“ и параграфа 1375—1398. „О реду компонената граматичке целине у реченици“, које је написала И. И. Ковтунова; „Сложена реченица“ — В. А. Белошапкова.

Граматика није академска и решење многих питања у њој не узима се као једино могуће. Циљ аутора је да *Граматика* послужи као основ за разматрање многих питања теорије. Ово је дакле научна граматика и у одређеној мери експериментална, јер су аутори покренули и проверили цели низ питања у вези са језичком стварношћу. Она се разликује од *Граматике* 1952—1954, јер су њени аутори у решавању научних питања полазили од савременог стања лингвистичке научне мисли, а *Граматика* 1952—1954. заснована је на традицији, на факултетској и школ-

ској пракси. Нова *Граматика* је стварана на материјалима савременог руског књижевног језика и њена структура се разликује од претходних руских граматика. У старијим граматикама творба речи је улазила у морфологију, а поједине чињенице које су се односиле на творбену структуру глагола биле су разбацане по различитим параграфима у поглављу *Глагол*. Аутори су пошлели од претпоставке да творба речи чини посебан језички ниво са својим јединицама и начином њихове организације. Зато су творби речи дали посебно место у својој граматичкој и показали све творбене типове савременог руског језика.

Све делове *Граматике 70* повезује јединствена теоретска концепција. Можда се донекле не уклапају поглавља: *Нагласак* и *Алтернација гласова* у којима има доста формалног описивања, али ово је делимично повезано са спецификом самога материјала. Ово је први покушај да се овим поглављима у *Граматичкој* одреди самостална улога.

Да ли ће од нове *Граматике* имати користи наставници-русисти који предају руски језик у неруским језичким срединама? На ово питање је дала одговор доктор филолошких наука Н. Ј. Шведова: „Мислим да ће ова *Граматика* користити наставницима руског језика. Аутори су настојали да дају потпун преглед граматичких образаца који су актуелни у савременом руском језику. У случају непродуктивности образаца дан је регистар. За већину поглавља карактеристична је исцрпна дескрипција. Према томе, материјал који је прегледан, систематизован и уопштен са одређеног аспекта сам по себи може бити врло користан. Овај материјал је проверен, накнадно истражен, и мислим да ова *Граматика* даје богатију грађу него *Граматика 1952—1954*. Осим тога, структура *Граматике* одступа од традиције, и ако је наставник руског језика добро лингвистички образован, он ће успешно да се ослони на структуру овог уџбеника у пракси.”

Узмимо поглавље у којем се говори о комуникативним формама реченице (аутор И. И. Ковтунова): овде је низ речи у руском језику први пут дан као одређени систем једноставних и строгих правила.

... Практичну корист ће имати и правила употребе везника, нарочито семантички сличних, а такође правила конструкције делова сложене реченице и нарочито примедбе о могућим или неопходним у различитим сложеним реченицама модално-временским и аспектуалним значењима делова и, према томе, о правилима употребе видо-временских форми глагола у саставу ових или оних сложених реченица.

Нашим русистима и славистима позната је концепција професора Б. О. Њнбегауна по којој је савремени руски језик у основи црквенословенски. О томе Н. Ј. Шведова које следеће: „Припремајући *Граматику* имали смо могућност да још једном проверимо концепцију професора Б. О. Њнбегауна пре свега у сфери творбе речи и синтаксичке конструкције на чему је заснована

ова концепција. Још једном смо се уверили да ова концепција нема језичке основе и не базира се на универзалном проучавању материјала. Професор Њнбегаун каже да у савременом руском језику доминирају црквенословенски творбени елементи и синтаксичке конструкције. На основу ове тезе он тврди да је руски језик модернизурана форма црквенословенског језика.

Ово не потврђује руски језички материјал. Пре свега, морфеме које у својим операцијама Њнбегаун третира као црквенословенске у савременом руском књижевном језику не чине основни масив морфема: овај масив сачињавају руске морфеме. Многе од црквенословенских морфема су сачуване у савременом руском језику али не као јединице система које активно делују него као фосилни реликти који су сачувани у појединим речима и не служе као средство стварања нових речи (нпр. неки глаголски префикси просторног значења који су потиснути из књижевног језика њиховим исконским руским еквивалентом). Морфеме које имају црквенословенско порекло нису ништа друго већ један од саставних делова морфемног инвентара савременог руског језика. Међу овај инвентар спадају многобројни морфеми који су карактеристични за све словенске језике, управо источнословенске, а такође интернационални морфеми. Не смемо заборавити да су црквенословенски морфеми у процесу развитка језика често мењали своје значење и могућности слагања. Чињеница је да постоје неки морфеми који су генетски повезани са црквенословенским језиком и који су претрпели озбиљне квалитативне промене, али то не можемо узимати као озбиљан аргумент да је руски језик модернизувана форма црквенословенског језика. Што се тиче синтаксе, уверили смо се — обрађујући граматичке проблеме а раније проучавајући руску синтаксу XVIII—XIX века — да нема говора о „русификацији“ црквенословенске синтаксе која се наводно манифестује у савременом руском језику: цела структура реченице, систем повезивања и односа делова у сложеној реченици, систем зависног повезивања речи и граматичке целине које се стварају на његовој основи јест, у ствари, руски. У књишком језику се заиста сачувале поједине конструкције црквенословенског порекла, али то је свима познато. Неки аутори су неоправдано превише истицали утицај синтаксичких структура француског и немачког језика на синтаксу руског језика. Међутим, синтаксички калкови XVIII века у већини својој више не постоје ...“

Редкинове јединице нагласка (акценатске кривуље) и јединице алтернације (алтернативни редови) који сачињавају акценатски и алтернативни костур речи пружају могућност да се усавршава методика наставе руског језика у неруским језичким срединама. Основни циљ нове методике био би да ученици конструишу нове речи имајући на уму акценатске и алтернацијске карактеристике речи. На овај начин би се решио проблем „злогласног руског нагласка“.

Достигнућа у области лингвистичке науке не омогућавају да се напише граматика која би била уникално конструктивна, не могу се дати ни дефинитивна решења. Аутори су урадили све што је било могуће и са њиховог аспекта разумно. Терминологија у *Граматици 70* адекватна је савременој лингвистичкој терминологији. Међутим, изостављени су сувише нејасни термини, а специјализирани називи су објашњени. Аутори се нису служили методом генеративне граматике, а трансформације су узете само као чињенице помоћу којих се одређују односи између граматичких појава на формалном и функционалном нивоу.

Милован Милинковић